

KURSANTLAR LINGVISTIKASINI SHAKLLANTIRISHDA STRATEGIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSI

Normatova Muqaddas Baxodirovna,

Chirchiq Oliy tank qo'mondonlik muhandislik bilim yurti, tillar kafedrası, ingliz tili o'qituvchisi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.03.1.040>

Annotatsiya. Oliy harbiy ta'lim muassasalarining o'ziga xos xususiyatlari hayotni va xususan, o'quv jarayonini qat'iy tartibga solish bilan bog'liq. O'qituvchining vazifasi talabalarni qiziqtirish, dars davomida bilim faoliyatini amalga oshirish va har bir kursantning ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish uchun sharoit yaratishdir.

Maqolada kursantlar lingvistikasini shakllantirishda strategik kompetensiyasini shakllantirish muammolari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Muloqot, matn, kompetensiya, qobiliyat, nutq, til, ta'lim, qobiliyat, adabiyot.

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ЯЗЫКОВОСТИ КАДЕТОВ

Норматова Муқаддас Баходировна,

*Чирчикское высшее танковое командно-инженерное училище, кафедра языков,
преподаватель английского языка*

Абстракт. Специфика высших военных учебных заведений связана с жесткой регламентацией жизни и, в частности, учебного процесса. Задача преподавателя – заинтересовать учащихся, осуществлять познавательную деятельность на уроке и создать условия для проявления творческих способностей каждого ученика. В статье освещаются проблемы формирования стратегической компетентности курсантов при формировании языкознания.

Ключевые слова. Коммуникация, текст, компетентность, способности, речь, язык, образование, способности, литература.

THE PROBLEM OF THE FORMATION OF STRATEGIC COMPETENCE IN THE FORMATION OF CADET LINGUISTICS

Normatova Muqaddas Baxodirovna,

*Chirchiq Higher tank Command engineering knowledge institution, Department of languages,
English teacher*

Annotation. The peculiarities of higher military educational institutions are associated with a strict regulation of life and, in particular, the educational process. The task of the teacher is to interest students, carry out cognitive activities during the lesson and create conditions for the manifestation of the creative abilities of each cadet. The article highlights the problems of the formation of strategic competence in the formation of the linguistics of cadets.

Keywords. Communication, text, competence, ability, speech, language, education, ability, literature.

Bugungi kunda oliy harbiy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislariga chet tilini o'qitishning o'ziga xos xususiyati uning lingvistik va ijtimoiy-madaniy bilimlarni o'zlashtirishga, shuningdek, harbiy-professional va kommunikativ vazifalarni xorijiy til yordamida samarali hal qilishni ta'minlaydigan intellektual va fikrlash qobiliyatlarini yaxshilashga qaratilganligidir.

T.V.Larinaning so'zlariga ko'ra, hozirgi vaqtda oliy harbiy ta'lim tizimini isloh qilish ofitserlar korpusining innovatsion faoliyatga tayyorligini ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, kadrlar tayyorlashda kasbiy yo'nalishni rivojlantirish vositasi sifatida chet tilidan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj va eng ko'p aloqa kanallari orqali harbiy kasbiy bilim olish istagi ortib bormoqda [4].

Kursantlar lingvistikasini shakllantirishda strategik kompetensiyasini shakllantirish "Chet tili" fanini o'rganish vazifalarini lingvistik, o'z-o'zini o'qitish, kommunikativ va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni shakllantirish, shuningdek, Qurolli Kuchlar ofitserining kasbiy ahamiyatli fazilatlarini motivatsiya va tarbiyalash sifatida belgilashga imkon beradi.

Kursantlar lingvistikasini shakllantirishda strategik kompetensiyasini shakllantirish muammosi muammosi bo'yicha o'tkazilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, strategik kompetensiya masalasini ingliz tilshunoslari M.Kanal va M.Sueyn muloqotda muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelgan yoki uni buzish xavfi ostida bo'lgan hollarda qo'llaniladigan og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot strategiyalari majmui sifatida belgilagan [8]. Bu fikrga A.N.Shamov ham qo'shiladi. Uning ta'kidlashicha, strategik kompetensiya - bu muloqot sodir bo'lmaganda (qayta so'rash, yangi so'z so'rash, iborani qayta o'qish, noaniq joy) odam murojaat qiladigan og'zaki va noverbal vositalardan (matnda imo-ishoralar, mimikalar va boshqalar yordamida strategiyalardan) foydalanish qobiliyatidir [9]. Xuddi shunday talqinni N.D.Galskova ham aytadi, u strategik kompetensiyani chet tilli muhitda til bilimi, nutqi va ijtimoiy muloqot tajribasining yetishmasligini qoplash qobiliyati deb tushunadi [3].

M.V.Daverning fikricha, umumiy nazariy jihatdan strategik kompetentlik - bu aktyor nuqtai nazaridan, faoliyatni amalga oshirish uchun eng samarali dastur va rejalarni ishlab chiqish qobiliyatidir [2]. Shu ma'noda, strategik kompetensiya har qanday mavzu va kasbiy kompetensiyaning bir qismi sifatida mavjud bo'lib, kommunikativ yoki ta'lim faoliyati jarayonida real yoki idrok etilgan muammolarga yechim topish zarurati tug'ilganda paydo bo'lishi kerak.

T.I.Timofeevaning fikricha, talabalar suhbatdosh, shu jumladan chet ellik ma'ruzachi bilan muloqot qilishda o'zlarini ishonchli his qilishlari uchun strategik kompetensiyaga ega bo'lishlari kerak, chunki ushbu kompetensiya og'zaki va og'zaki bo'lmagan vositalardan foydalangan holda turli xil muammolarni hal qilish qobiliyatini ta'minlaydi. Shunday qilib, u strategik komponentni kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida ham tan oladi va aynan "kommunikativlikni belgilaydi" deb hisoblaydi [7].

Shunday qilib, talabalar suhbatdosh, shu jumladan chet el tilida so'zlashuvchi bilan muloqot qilishda, chet tilidagi matnni o'qishda o'zlarini ishonchli his qilishlari uchun strategik kompetensiyaga ega bo'lishlari aniq. Ushbu kompetensiya og'zaki va og'zaki bo'lmagan vositalardan foydalangan holda turli xil muammolarni hal qilish qobiliyatini ta'minlaydi.

Shuning uchun strategik kompetensiyani kommunikativ kompetensiyaning alohida tarkibiy qismi sifatida ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir.

Chet tilini o'rganish chet tilining kommunikativ kompetensiyasini uning tarkibiy qismlari - nutq, til, ijtimoiy-madaniy, kompensatsion, ta'lim va kognitiv jamida rivojlantirish kabi asosiy maqsadga erishishga qaratiladi. Shu bilan birga, kompensatsion kompetensiya (yoki strategik) deganda ma'lumotni qabul qilish va uzatishda lingvistik vositalarning etishmasligi sharoitida vaziyatni yengish qobiliyati tushuniladi. Shunday qilib, strategik kompetensiya turli xil kommunikativ muammolarni hal qilish uchun eng samarali strategiyalarni tanlash va ulardan foydalanish qobiliyati sifatida talqin etiladi.

Psixologik, pedagogik, falsafiy, lingvistik va uslubiy adabiyotlar tahliliga ko'ra oliy harbiy ta'lim muassasalarida til o'qitish jarayoniga nisbatan "til" yoki "lingvistik tayyorgarlik" atamalarini qo'llash asosli hisoblanadi [5; 6; 10]. "Til o'rgatish" tushunchasi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quv jarayonini faollashtirish, chet tilidagi nutq faoliyati, nutq faoliyatini yaxshilash, tillarni o'rganish uchun motivatsiya, shuningdek, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish kabi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

I.F.Berejnaya oliy harbiy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini faollashtirish orqali "o'qituvchi va kursantlar o'rtasidagi o'quv jarayoni sub'ektlarining kognitiv va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishga asoslangan mustaqil, faol pozitsiyani rivojlantirishga qaratilgan o'zaro munosabatlar jarayonini tushunadi" [1].

Oliy harbiy ta'lim muassasalarining o'ziga xos xususiyatlari hayotni va xususan, o'quv jarayonini qat'iy tartibga solish bilan bog'liq. O'qituvchining vazifasi talabalarni qiziqitirish, dars davomida bilim faoliyatini amalga oshirish va har bir kursantning ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish uchun sharoit yaratishdir.

Bu talabalar bilim va ijodiy faolligini faollashtirish va rivojlantirishni, o'quv jarayonining samaradorligini oshirishni, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishni talab qiladi.

Kursantlarning til o'rganishining asosiy tarkibiy qismlaridan biri kursantlarning chet tilidagi nutqiy faoliyatini rivojlantirish hisoblanadi.

Talabalar chet tilidagi nutq faolligini rivojlantirish - bu nutq faoliyatini shakllantirish va o'zgartirishning maqsadli jarayoni bo'lib, uning davomida nutq harakatlarini rivojlantirish nutq ko'nikmalarini shakllantirishga olib keladi, bu esa o'z navbatida kursantlarning ta'lim sifatini oshiradi.

O'qituvchining asosiy vazifalaridan biri har bir kursantning o'z-o'zini rivojlantirishi uchun sharoit

yaratishdir. Bu shartlardan biri talabalarning chet tilini o'rganishda to'g'ri tashkil etilgan mustaqil ishlaridir, chunki chuqur, mustahkam bilim va barqaror ko'nikmalarni faqat mustaqil ishlash natijasida egallash mumkin. Kursantlarda bajariladigan ishning asosiy maqsadlarini shakllantirish qobiliyatini rivojlantirish; vaziyatni tahlil qilish va xulosalar chiqarish, mazmunini mavhumlashtirish va asosiy ajratib ko'rsatish; ma'lumotni referat yoki hisobot shaklida formatlash; mustaqil ishlarni rejalashtirish, zamonaviy ma'lumot manbalaridan foydalanish; ishning o'z-o'zini nazoratini amalga oshirish, natijani ob'ektiv baholash va boshqalar muhimdir.

Talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish, albatta, uslubiy ta'minot masalan, mustaqil ish uchun kompyuter dasturlari, mustaqil o'qish uchun matnlarni o'z ichiga olgan darsliklar, mutaxassislik bo'yicha ilmiy izoh va adabiyotlarni umumlashtirish bo'limlari, to'plamlar, o'z-o'zini nazorat qilish uchun grammatika bo'yicha mashqlar va testlar va boshqalar asosida amalga oshirilishi kerak. Talabalarning to'g'ri tashkil etilgan mustaqil ishi o'quv jarayonida yaxshi natijalarga erishishga qiziqishni oshiradi. Kursantlar o'zlarini maqsadli ravishda ijodiy shaxs sifatida shakllantirish, o'z faoliyati va xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Chet tilini o'qitish jarayonining faollashuviga lingvistik muhit, shubhasiz, yordam beradi [5].

Talaba tili bugungi kunda ilmiy, texnik va maxsus harbiy atamalar bilan to'yingan bo'lib, u o'zining maxsus fanlari bo'yicha o'qish jarayonida tanishadi va ularning ma'nosini juda aniq tushunadi. Chet tillarini o'rgatish jarayonida bunday bilimlardan foydalanish kerak, ayniqsa, bu maxsus so'zlarning ko'pchiligi xalqaro so'zlardir. Bu so'zlar, bir tomondan, texnolingvistik muhitga sho'ng'ish jarayonida tayanch bo'lib xizmat qilishi mumkin, ikkinchi tomondan, maxsus fanlarning integratsiyalashuvi va bo'lajak mutaxassislarga chet tilini o'rgatish jarayonlarini targ'ib qiladi.

Chet tilini o'qitishda fanlararo aloqadorlik muhim o'rin tutadi va kursantlarning o'qish davridagi va ularda mutaxassislikni o'zlashtirish jarayonida shakllanadigan hayotiy tajribalari bilan chambarchas bog'liqdir. Bunday holda, umumiy muammolarni aniqlash va mavjud bilimlarga asoslanib, muammoning ko'rinishini va uni chet tilida hal qilishning mumkin bo'lgan variantlarini birlashtirish masalasi ilgari suriladi. Muvaffaqiyatli ta'lim natijalariga, shu jumladan chet tiliga erishish hal qiluvchi darajada kursantlarning e'tiboriga, mustaqillik darajasiga, ijodiy qobiliyatlari va ichki faolligining namoyon bo'lishiga, ularning faoliyatining tabiatiga bog'liq bo'lganligi sababli, o'qituvchining o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni o'rganish jarayoniga erishish usulini tanlash mezoni kabi omillar muhim rol o'ynashi kerak. Oliy ta'lim muassalari o'qituvchilari tomonidan o'qitishning talabalarning hayotiy tajribasi, texnolingvistik muhitga singdirilishi, fanlararo aloqadorlikdan foydalanish kabi jihatlarni hisobga olish va qo'llash bo'lajak harbiy mutaxassislarning til tayyorgarligini oshirishga qaratiladi.

Kursantlar lingvistikasini shakllantirishda strategik kompetensiyasini shakllantirish nutq faoliyatining kognitiv, kommunikativ va analitik jihatlarini qamrab oladi. Kursantning lingvistik tayyorgarligi nafaqat asosiy komponentlarni (nutq, kundalik muloqotda qo'llaniladigan faol lug'at va grammatika), lingvistik va madaniy materiallarni, maxsus lug'atni, balki harbiy-ilmiy materiallar bilan ishlashni ham o'z ichiga olishi kerak.

Chet tili darslarida harbiy-ilmiy xarakterdagi lingvistik ish davriy nashrlar materiallarini umumlashtirish va izohlash hamda yetakchi xorijiy telekanal va radiostansiyalar xabarlarini ko'rib chiqishdan iborat. O'qish yoki tinglash jarayonida ushbu turdagi ma'lumotlarni qayta ishlash chet tilidagi nutqni idrok etish va tushunish qobiliyatlari bilan cheklanib qolmaydi, balki kontentni uzatishni, so'ngra eshitilgan yoki ko'rilgan narsalarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi, bu esa xorijiy manbalardan olingan ma'lumotlarni ommaviy axborot vositalari tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar bilan taqqoslash kerak bo'ladi. Qiyosiy tahlilning bu turi ayniqsa kuchaygan geosiyosiy raqobat sharoitida dolzarbdir, chunki siyosatdagi zamonaviy tendensiya ayniqsa axborot urushlari shaklida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Harbiy-siyosiy xarakterdagi haqiqiy ma'lumotlarni idrok etish, tushunish va o'zlashtirish uchun yetarli darajada chet tilini bilishning ahamiyati tarjima qilinmagan manbalarga kirishdadir. Binobarin, oliy harbiy ta'lim muassasasida kursantlarning lingvistik tayyorgarligidan maqsad talabalarda xorijiy OAV axborot materiallarini qayta ishlash va baholash imkonini beradigan chet tilini bilish darajasini shakllantirish va qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Harbiy-siyosiy mavzudagi matnlar bilan ishlash talabalarning siyosiy madaniyatini yuksaltirish bilan birga xalqaro ahamiyatga molik voqealarga nisbatan dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi.

Harbiy mutaxassisning harbiy-siyosiy tafakkurini shakllantirishning zarur sharti bo'lgan muayyan

vaziyatga shaxsiy nuqtai nazarni bildirish, sodir bo'layotgan voqealarni baholash, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarni bashorat qilish muhim omil hisoblanadi.

Aksariyat oliy harbiy ta'lim muassasalarida kursantlarning lingvistik tayyorgarligi "Chet tillari" kafedrasida amalga oshiriladi. Biroq, chet tilini o'rganishga sarflangan soatlar hajmi, kursantlarning tayyorgarligining turli darajalari va boshqa omillar ko'pincha kafedralarga til o'rganishni yuqori saviyada olib borishga imkon bermaydi.

Bu holat o'qitishning innovatsion texnologiyalarini joriy etish orqali chet tiliga o'qitishni faollashtirishning mumkin bo'lgan yo'llarini izlash, ularning mustaqil ish sifatini oshirish, to'garaklarda ilmiy tadqiqot ishlariga jalb etishga alohida e'tibor berish zarurligini taqozo etdi.

Harbiy-ilmiy to'garakdagi ishlar ma'ruzalar va individual mashg'ulotlar, tanlovlar va konferensiyalarda ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Ma'ruza mashg'ulotlari kursantlarni tilshunoslikning umumiy masalalari bilan tanishtirish, atamashunoslik, harbiy materiallarni tarjima qilishning asosiy turlari bo'yicha ko'nikma va malakalarni shakllantirish, konspektlashtirish va izohlash, harbiy bilim olish uchun asos yaratishga qaratilgan.

Individual mashg'ulotlar ilmiy rahbarlarning kursantlar bilan aniq ilmiy tadqiqotlar olib borish, ilmiy maqolalar chop etishga tayyorlash, sho'ba konferensiyalarida ma'ruza qilish bo'yicha olib boradigan ishlarini ifodalaydi.

O'qishning dastlabki oylarida oliy harbiy ta'lim muassasalari kursantlari professional nutqning asosiy formulalarini to'liq o'zlashtiriladilar. Harbiy muloqotning muhim sifati - bu favqulodda vaziyatlarda o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan noaniqlik qiymati hisoblanadi. Shuningdek, muloqotning muhim elementi kasbiy faoliyat xususiyatidan kelib chiqqan holda qisqalik, aniqlik va ravshanlikdan iborat.

Og'zaki muloqotning muvaffaqiyati nutqning kommunikativ fazilatlar mavjudligi bilan belgilanadi. Nutqning to'g'riligi, uning aniqligi, izchillik, tozalik va muvofiqlik uning majburiy xususiyatidir.

Me'yoriy hujjatlar harbiy mutaxassisning nutq madaniyatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydi.

Mashg'ulotlarning maqsadi zamonaviy adabiy tilning lingvistik me'yorlari bilan tanishtirish orqali nutq qobiliyatlarini rivojlantirish va samarali muloqotga yordam berish va professional muhitda tez-tez uchrab turadigan, ammo mavjud bo'lgan nutq xatolarini bartaraf etishdan iborat. Shuningdek, adabiy norma doirasidan tashqarida (vzvod, uchqun, ariza va boshqalarga) diqqatni jalb etish, nutq madaniyatining yuksak namunalari bilan tanishish orqali ma'lum nutq ideallari, taniqli shaxslar tomonidan namoyish etilgan harbiylarning individual aforistik uslubini namoyish qilishni o'z ichiga oladi.

Kursantlar lingvistikasini shakllantirishda strategik kompetensiyasini shakllantirishda ularga polemik taktika va strategiyalarni tahlil qilish uchun topshiriqlar beriladi. Ularga siyosatchilar va harbiy xizmatchilarning nutqlari matnlarini o'qig, ishbilarmonlik va badiiy adabiyot asarlarini o'rganib chiqish, ritorik vositalarni aniqlash vazifalari beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Бережная И. Ф. Активизация процесса обучения курсантов в военно-научных заведениях на основе применения модульно-рейтинговой технологии / И. Ф. Бережная, А. В. Столяров // Перспективы науки. - 2011. - № 1 (17). - С. 16-19.

Давер М.В. Формирование стратегической компетенции и развитие языковой личности билингва. // Электронный журнал Психологическая наука и образование. 2009. №3. С.1-13

Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. М.: АРКТИ, 2003. 192 с

Ларина Т.В. Системный подход к проблеме диагностирования и прогнозирования качества высшего военно-профессионального образования курсантов / Т. В. Ларина, Ю. С. Леонтьева // Вестн. Воронеж, гос. технич. ун-та. - 2013. - Т. 9, № 3.2. - С. 78-80.

Образцов П.И. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / П. И. Образцов, О. Ю. Иванова. - Орел: ОГУ, 2005. - 114 с.

Солова Е.М. Вопросы теории и практики английского языка / Е. М. Солова. - М., 2002. -162 с.

Тимофеева Т.И. Формирование стратегической компетенции студентов в коммуникативной деятельности в процессе обучения иностранному языку: дисс. ... канд. педагог. наук. Ульяновск: УЛГТУ, 2011. 136 с.

Canale M. Theoretical basis of communicative approaches to second language teaching and testing / M.Canale, M.Swain // Applied Linguistics. 1980. № 1. P.27-31

Чикнаверова К.Г. Развитие самостоятельности студентов бакалавриата как компонента стратегической коммуникативной компетенции. URL: :http://murzim.ru/ nauka/pedagogika/28898 (Дата обращения.....)

Щукин А.Н. Методика обучения речевому общению на иностранном языке / А.Н.Щукин. -М., 2011. - 452 с.